

KRONIKA NAUKOWA

Łukasz Szczepański

WYNIKI SONDAŻOWYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH NA STANOWISKU SKARBU RZYMSKICH DENARÓW Z PÓŁWSI, GM. ZALEWO

Słowa kluczowe:

Zalewo, denary rzymskie denary, wykopaliska archeologiczne, okres wpływów rzymskich

Schlüsselwörter:

Zalewo (Saalfeld), römische Dinare, archäologischen Ausgrabungen, Römische Kaiserzeit

Keywords:

Zalewo (Saalfeld), Roman denarii, archaeological excavations, Roman Period

INSTITUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘPIŃSKIEGO

5 marca 2016 roku mieszkańiec Przezmarka – Pan Przemysław Kulpa zgłosił odkrycie skarbu 86 rzymskich denarów z I–II wieku. Zgodnie z relacją odkrywcy monety miały zalegać luźno, w rozproszeniu, bez zabezpieczającego pojemnika. Struktura pierwotnej części skarbu w oparciu o wizerunki na awersach kształtuje się następująco: Nerwa (96–98) – 1 szt., Trajan (98–117) – 4 szt., Hadrian (117–138) – 9 szt., Sabina (117–137) – 1 szt., Aelius (136–138) – 1 szt., Antoninus Pius (138–161) – 25 szt., Faustyna Starsza (138–141) – 9 szt., Faustyna Młodsza (161–175) – 3 szt., Crispina (164–191) – 2 szt., Lucjusz Werus (161–169) – 5 szt., Marek Aureliusz (161–180) – 12 szt., Kommodus (180–192) – 10 szt., Lucilla (164–169) – 3 szt., Septymiusz Sewer (193–211) – 1 szt. Po dokonanych zgłoszeniu pracownicy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Elblągu: Pani Monika Maksymiuk i Pan Rafał Panfil oraz pracownicy Muzeum w Ostródzie: Pan Marek Jankowski i Pan Łukasz Szczepański dokonali wizytacji miejsca odkrycia skarbu. W jego trakcie nie zarejestrowano śladów obiektów archeologicznych i materiału ruchomego. Nowoodkryte stanowisko uzyskało numer 19 w obrębie miejscowości Półwieś (AZP 22–52/43). Lokalizacja odkrycia skarbu znajduje się w strefie osadnictwa kultury wielbarskiej (strefa D wg R. Wołągiewicza).

Stanowisko 19 (AZP 22–52/43) w obrębie Półwsi, gm. Zalewo położone jest w północnej części Pojezierza Iławskiego, ok. 2 km na północ od Jeziora Ewingi. Opisywany teren, pofałdowany w wyniku zlodowacenia północnopolskiego, cha-

rakteryzuje duża dynamika rzeźby terenu oraz obecność jezior. Stanowisko położone jest na obniżeniu łagodnego, piaszczystego stoku opadającego w kierunku E, którego szczyt wznosi się na wysokości 115,1 m n.p.m. Teren działki o charakterze rolnym wykorzystywany jest obecnie pod zasiew kukurydzy.

Pierwszy sezon sondażowych badań archeologicznych na wymienionym stanowisku odbył się pod kierownictwem Łukasza Szczepańskiego (Muzeum w Ostródzie) w dniach od 27 października do 2 listopada 2016 roku.

W przypadku sondażowych badań archeologicznych na stan. 19 w obrębie Półwsi, gm. Zalewo, wstępny etap prac stanowiły konsultacje z odkrywcą skarbu – Panem Przemysławem Kulpą i prospekcja terenu przeprowadzona przy użyciu wykrywacza metali połączona z planografią znalezisk. Lokalizacja znalezisk sugerowała rozpoczęcie prac do zorientowanego po WS–EN pasa ziemi o wymiarach 5×10 m, co pozwalało na przebadanie 50 m^2 powierzchni. W efekcie założono dwa styczne wykopy: IA i IB, każdy o wymiarach 5×5 m. Przestrzeń badawcza eksplorowana była ręcznie bez wykorzystania sprzętu mechanicznego. W związku z charakterem stanowiska teren badań podlegał stałemu sondowaniu warstw przy wykorzystaniu wykrywacza metali. Jako pierwsza warstwa mechaniczna (dalej I WM) została oznaczona warstwa o miąższości ok. 30 cm począwszy od poziomu stropu wykopów. Składał się na nią brunatny piasek – warstwa orna. Dodatkowo przy spągu I WM zostało zarejestrowane przepłylenie orki przemieszane z naturalnym calcem – relikwyt dawnej polnej drogi. Przy eksploracji kolejnego poziomu został osiągnięty naturalny caleb. Ostatecznie w efekcie prowadzonych prac nie zarejestrowano warstwy kulturowej i obiektów archeologicznych. W konsekwencji na zadokumentowany układ stratygraficzny składa się warstwa orna i zalegający pod nią naturalny caleb. W profilach E wyk. IB i S wyk. IA zarejestrowano ponadto współczesne wkopy. Po przeprowadzonych badaniach teren został uporządkowany.

W trakcie prac odkryto siedem denarów. Trzy monety zarejestrowano w obrębie wykopu IA: denar Lucilli (164–169; nr inw. PŁ/1/2016), denar Antoninusa Piusa (138–161; nr inw. PŁ/2/2016) i denar Hadriana (117–138; nr inw. PŁ/3/2016). Jedną monetę – denar Trajana (98–117; nr inw. PŁ/4/2016) zarejestrowano w wykopie IB. Monety wystąpiły w rozproszeniu, w obrębie warstwy ornej, na głębokości od kilku do ok. 30 cm. Korzystając z wykrywacza metali, w trakcie przeprowadzonych badań pozyskano trzy kolejne denary zarejestrowane w bliskim sąsiedztwie założonego wykopu: denar Kommodusa (180–192; nr inw. PŁ/5/2016) – 3 m na N od wykopu IB, denar Marka Aureliusza (161–180; nr inw. PŁ/6/2016) – 2 m na S od wykopu IB oraz denar Antoninusa Piusa (138–161; nr inw. PŁ/7/2016) – 8,5 m na N od wykopu IB. Monety odkryte poza obrębem wykopu zalegały w warstwie ornej, na głębokości do 20 cm. W trakcie przeprowadzonych badań pozyskano

również dwa fragmenty ręcznie lepionej ceramiki. Technika wykonania pozwala odnieść chronologię pozyskanych fragmentów do okresu wpływów rzymskich.

W dniach 27–28 października 2017 roku odbyły się kolejne badania archeologiczne, których metodyka sprowadzała się do penetracji stanowiska przy wykorzystaniu wykrywaczy metali. W swoim założeniu miały one pomóc w określeniu zasięgu lokalizacji zabytków ruchomych wchodzących w skład rozproszonego skarbu i uniemożliwić rabunkową penetrację stanowiska i zaobserwować współczesne procesy postdepozycyjne. Istotne okazało się zweryfikowanie działań podjętych w 2016 roku po pracach rolnych przeprowadzonych przez użytkującego pole.

W trakcie przeprowadzonych w 2017 roku badań zarejestrowano kolejne rzymskie monety wchodzące w skład skarbu z Półwsi. W sumie odkryto siedem denarów. Sześć monet zarejestrowano na północ od wykopu I: denar Wespazjana (69–79; PŁ/4/2017), denar Hadriana (117–138; PŁ/7/2017) trzy denary Antoninusa Piusa (138–161; nr inw. PŁ/1/2017, PŁ/3/2017, PŁ/4/2017) i denar Marka Aureliusza (161–180; nr inw. PŁ/6/2017). Jedną monetę – denar Lucjusza Werusa (161–169; nr inw. PŁ/2/2017) zarejestrowano na południe od wykopu I. Monety wystąpiły w rozproszeniu, w obrębie warstwy ornej, na głębokości od kilku do ok. 30 cm. W jednym przypadku (nr inw. PŁ/3/2017) moneta zalegała na powierzchni stanowiska. Poza monetami w 2017 roku pozyskano cztery fragmenty ręcznie lepionej ceramiki. Wszystkie zalegały na powierzchni stanowiska. Technika wykonania pozwala odnieść chronologię pozyskanych fragmentów do okresu wpływów rzymskich.

W dniach 02–03 listopada 2018 roku przeprowadzono trzeci sezon badań archeologicznych, których metodyka sprowadzała się do penetracji stanowiska przy wykorzystaniu wykrywaczy metali. W założeniu badania miały na celu kontynuację prac podjętych w 2016 i 2017 roku. W trakcie przeprowadzonych w 2018 roku badań zarejestrowano kolejne rzymskie monety wchodzące w skład skarbu z Półwsi. W sumie odkryto cztery denary. Trzy monety zarejestrowano na południe od wykopu I: denar Sabiny (117–137; PŁ/2/2018), denar Antoninusa Piusa (138–161; PŁ/1/2018) i denar Marka Aureliusza (161–180; nr inw. PŁ/4/2018). Czwartą monetę – denar Lucilli (161–169; nr inw. PŁ/2/2017) zarejestrowano na zachód od wykopu I. Monety wystąpiły w rozproszeniu, w obrębie warstwy ornej, na głębokości od kilku do ok. 20 cm. W efekcie badań przeprowadzonych w latach 2016–2018 pozyskano 18 monet. W związku z powyższym skarb z Półwsi liczy aktualnie (koniec 2018 r.) 104 rzymskie denary (86+18).

Nieobecność warstwy kulturowej i obiektów archeologicznych może dowodzić braku intensywnego użytkowania stanowiska w okresie wpływów rzymskich. Na obecnym etapie wyniki wykopalisk i prospekcji terenowej każą wykluczyć

funkcjonowanie w tym miejscu osiedla mieszkalnego bądź cmentarzyska. Prawdopodobnie zdeponowanie w miejscu stanowiska skarbu rzymskich denarów miało epizodyczny charakter motywowany przyczynami ekonomicznymi (chęć ukrycia majątku) bądź religijnymi (depozyt o charakterze wotywnym). Należy jednak zaznaczyć, że dla przedchrześcijańskich społeczeństw starożytnej i wczesnośrednio-wiecznej Europy zasadne jest postrzeganie obydwu zjawisk synkretycznie, a zatem zgodnie z hipotetycznym modelem rozwoju kultury, w którym plemiona środkowo-europejskiego Barbaricum z okresu wpływów rzymskich znajdowałyby się na etapie tzw. „kultury magicznej”.

Łukasz Szczepański, *Ergebnisse archäologischer Meinungsumfragen vom Fundort Schatz der römischen Dinare aus Półwieś, Gemeinde Zalewo*

Zusammenfassung

Am 5. März 2016 meldete ein Einwohner aus Przewmark die Entdeckung eines Schatzes von 86 römischen Dinare aus dem ersten und zweiten Jahrhundert. Die Münzen befanden sich seinen Angaben zufolge an der Erdoberfläche. Vom 27. Oktober bis 2. November 2016 wurden am Entdeckungsort archäologische Untersuchungen durchgeführt. Während der Arbeiten wurden sieben Dinare und zwei Stücke handgeformter Keramik aus der Römerzeit gefunden. Am 27. und 28. Oktober 2017 fanden weitere archäologischen Untersuchungen statt, während derer weitere sieben Dinare gefunden wurden. Es wurden insgesamt 100 Münzen ausgegraben, die sich derzeit in einem Museum in Ostróda befinden. Die Ergebnisse der Ausgrabungen und der Gebietsprospektion schließen aus, dass es an diesem Ort eine Wohnsiedlung oder ein Gräberfeld gab: Der Münzschatz wurde erkennbar aus ökonomischen oder religiösen Gründen angelegt.

Übersetzt von Tomasz Wyzlic

Łukasz Szczepański, *Results of the archaeological survey at the site of the Roman hoard of denarii from Półwieś, Zalewo district*

Summary

On 5 March 2016, a resident of Przewmark announced the discovery of a hoard of 86 Roman denarii dating to the first and second century. The coins were located on the surface. From October 27 to November 2, 2016, archaeological research was carried out at the site of discovery. Seven denarii and two fragments of hand-crafted pottery from the period of Roman influence were discovered during the investigations. On October 27–28, 2017, another archaeological survey took place, during which an additional seven denarii were discovered. In total, 100 coins were recovered, which are currently in the Museum in Ostróda. The results of the excavations and field prospecting enable the interpretation of the site as a domestic space or cemetery to be ruled out, and the coin hoard is best understood as being concealed for economic or religious purposes.

Translated by Aleksander Pluskowski

Mgr Łukasz Szczepański
Muzeum w Ostródzie
lukasz.szczepanski@op.pl

Ryc. 1. Struktura skarbu z Północy w oparciu o emisje wypuszczone pod panowaniem poszczególnych cesarzy rzymskich.

IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO